

ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR
VAZIRLIGI

ILMIY
AXBOROTNOMA

2024

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI

- НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
- SCIENTIFIC BULLETIN OF NAMANGAN STATE UNIVERSITY

journal.namdu.uz

NAMANGAN DAVLAT
UNIVERSITETI
ILMIY AXBOROTNOMASI, [2024-6]
ISSN:2181-1458
ISSN:2181-0427

02.00.00-KIMYO FANLARI
journal.namdu.uz
CHEMICAL SCIENCES

Ziyadullayev Mirjalol Egamberdi o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Alfraganus university kimyo fanlari falsafa doktori, PhD

G'aniyev Pirnazar Xudonazarovich

Alfraganus university, kimyo fanlari falsafa doktori, PhD

Karimov Rihsibay Kuchkarovich

Toshkent kimyo texnologiya instituti, texnika fanlari nomzodi, professor

Xolmurodov Jamshidbek Erkinovich

Namangan muhandislik-texnologiya instituti, Kimyoviy texnologiya kafedrası assistenti, t.f.f.d. (PhD)

Email ziyadullayev.91@mail.ru

2-METIL-3(H)-6-NITROXINAZOLIN-4-ONNI SINTEZ QILISHNING MAQBUL SHAROITLARINI ANIQLASH

Annotatsiya. Ushbu maqolada 2-metil-3(H)-xinazolin-4-onni nitrolovchi aralashmadan ($HNO_3+H_2SO_4$) foydalangan holda nitrolash reaksiyalari olib borilgan. Natijada 2-metil-3(H)-xinazolin-4-onlarning tarkibidagi benzol xalqasining oltinchi holatida joylashgan harakatchan vodorod atomining $-NO_2$ guruhiga almashib elektrophil birikish reaksiyalari natijasida mos ravishdagi 2-metil-3(H)-6-nitroxinazolin-4-on sintez qilingan. Sintez qilingan mahsulotni yuqori unumlarda olish maqsadida reaksiya jarayoniga ta'sir etuvchi asosiy omillar aniqlangan. Bunda 2-metil-3(H)-6-nitroxinazolin-4-onning optimal sharoitlarini aniqlashda bir faktorli tajribalar olib borilgan hamda tanlab olingan faktorlarning asosiy o'zgaruvchanlik darajalari va intervallari aniqlangan. Shu bilan birgalikda reaksiya jarayoniga va mahsulot unumiga harorat, vaqt, boshlang'ich moddalar nisbati kabi omillarning ta'sirini sifat va miqdoriy baholash uchun matematik model yaratilgan hamda Boks-Uilson usuli yordamida mahsulotni miqdoriy unumlarda sintez qilishning maqbul sharoitlari o'rganilgan. Moddalarni olinish jarayonida hosil bo'lgan suyuq kislotali aralashmadan murakkab tarkibli NK suyuq o'g'it olish texnologiyasi ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: geterohalqali birikma, 2-metil-3(H)-xinazolin-4-on, nitrolash, regressiya tenglamasi, faollangan ko'mir, spektroskopiya, xromatografiya, harorat, mahsulot unumi.

Зиядуллаев Миржалол Эгамберди угли

доктор философии по химическим наукам, PhD, Чирчикский государственный педагогический университет

Alfraganus university

Ганиев Пирназар Худойназарович

доктор философии по химическим наукам, PhD, Alfraganus university

Каримов Риhsибай Кучкарлович

кандидат технических наук, профессор, Ташкентский химико-технологический институт

Холмуродов Жамшидбек Эрkinovich

доктор философии по техническим наукам, ассистент, Наманганский инженерно-технологический институт

институт

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ОПТИМАЛЬНЫХ УСЛОВИЙ ДЛЯ СИНТЕЗА 2-МЕТИЛ-3(H)-6-НИТРОХИНАЗОЛИН-4-ОНА

Аннотация: В данной статье проведены реакции нитрования 2-метил-3(H)-хиназолин-4-она с использованием нитрующей смеси ($HNO_3+H_2SO_4$). В результате подвижный атом водорода, расположенный в шестом положении бензольного кольца в 2-метил-3(H)-хиназолин-4-онах, заменяется на группу $-NO_2$, в результате чего образуется соответствующий 2-метил-3(H)-6-нитрохиназолин-4-он синтезирован в результате реакций электрофильного сочетания. Для получения синтезированного продукта с высоким выходом выявлены основные факторы, влияющие на процесс реакции. Проведены однофакторные эксперименты по определению оптимальных условий содержания 2-метил-3(H)-6-нитрохиназолин-4-она, определены основные уровни изменчивости и интервалы действия выбранных факторов. При этом создана математическая модель для качественной и количественной оценки влияния таких факторов, как температура, время, соотношение исходных веществ на процесс реакции и выход продукта, а также оптимальных условий

синтеза продукта в количественном отношении. урожайность изучали по методу Бокса-Уильсона. Разработана технология получения жидкого удобрения НК сложного состава из жидкой кислой смеси, образующейся при экстракции веществ.

Ключевые слова: гетероциклическое соединение, 2-метил-3(Н)-хиназолин-4-он, нитрование, уравнение регрессии, активированный уголь, спектроскопия, хроматография, температура, выход продукта.

Ziyadullaev Mirjalol Egamberdi ugli

Chirchik State Pedagogical University, Alfraganus University

Doctor of Philosophy in Chemistry, PhD

Ganiyev Pirmazar Khudoynazarovich

Alfraganus University, Doctor of Philosophy in Chemistry, PhD

Karimov Rikhsibay Kuchkarovich

Tashkent Institute of Chemical Technology

candidate of technical sciences, professor

Kholmurodov Jamshidbek Erkinovich

Doctor of Philosophy in Technical Sciences, associate Professor

Namangan Institute of Engineering and Technology

DETERMINING OPTIMAL CONDITIONS FOR SYNTHESIS

2-METHYL-3(H)-6-NITROQUINAZOLIN-4-ONE

Abstract: In this article, nitration reactions of 2-methyl-3(H)-quinazolin-4-one using nitrating mixture ($\text{HNO}_3 + \text{H}_2\text{SO}_4$) were carried out. As a result, the mobile hydrogen atom located in the sixth position of the benzene ring in 2-methyl-3(H)-quinazolin-4-ones is exchanged for the $-\text{NO}_2$ group, resulting in the corresponding 2-methyl-3(H)-6-nitroquinazolin-4-one as a result of electrophilic coupling reactions. synthesized. In order to obtain the synthesized product in high yield, the main factors affecting the reaction process have been identified. One-factor experiments were conducted to determine the optimal conditions of 2-methyl-3(H)-6-nitroquinazolin-4-one, and the main variability levels and intervals of the selected factors were determined. At the same time, a mathematical model was created for the qualitative and quantitative assessment of the influence of factors such as temperature, time, ratio of starting materials on the reaction process and product yield, and optimal conditions for the synthesis of the product in quantitative yields were studied using the Box-Wilson method. The technology for obtaining NK liquid fertilizer with a complex composition from the liquid acidic mixture formed during the extraction of substances was developed.

Key words: heterocyclic compound, 2-methyl-3(H)-quinazolin-4-one, nitration, regression equation, activated carbon, spectroscopy, chromatography, temperature, product yield.

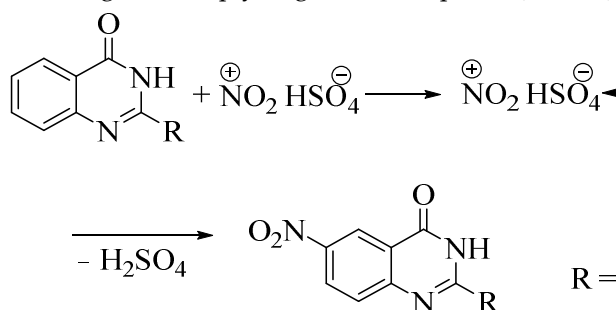
Kirish

Bugungi kunda butun dunyo miqyosida chop qilinayotgan ilmiy maqolalar tahlili shuni ko'rsatadiki, tarkibida N, S, O geteroatomlarini saqlagan sintetik geterosiklik birikmalar asosida ilmiy-amaliy tadqiqotlar olib borish jadal suratlar bilan rivojlanib bormoqda. Ana shunday birikmalar qatoriga nafaqat o'simliklar tarkibidan ajratib olish, balki turli usullar bilan sintez qilish mumkin bo'lgan xinazolin-4-on birikmasini ham kiritishimiz mumkin. Xinazolin-4-on hosilalari tibbiyotda turli kasalliklarga qarshi biologik faol preparatlar, qishloq xo'jaligida fungisid, pestisid, insektisid, o'simliklar o'sishini faollashtiruvchi stimulyatorlar, kimyo sanoatida turli xil polimerlar hamda suniy tolalar sintez qilishda monomerlar, choklovchi agentlar olishda xom-ashyo sifatida keng qo'llaniladi. Ushbu tadqiqot ishining maqsadi 2-metil-6-nitro-3(H)-xinazolin-4-onni yuqori unumlarda sintez qilishda qulay sharoitlarini aniqlash, jarayonda hosil bo'lgan yonaki mahsulotlarni qayta ishlash texnologiyasini taklif etishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili

Tadqiqotlarimiz davomida adabiyotlar manbalarini taxlil qilish asnosida butun dunyo kimyogarlari oldida turgan muhim masalalardan biri potensial faol geterosiklik birikmalar, xususan xinazolin-4-on va ularning turli almashgan hosilalarining elektrofil va nukleofil reagentlar bilan hosil qilgan birikmalarini sintez qilish xamda ular asosida sintez qilingan istiqbolli moddalarni maqsadli sintez qilish bilan birgalikda ular asosida samarali biologik faol preparatlar yaratishdan iborat ekanligini kuzatishimiz mumkin [1-5]. Jumladan, bisiklik xinazolin-4-onlarning yangi hosilalarini zamonaviy organik sintez usullari yordamida olish, biologik faolliklarini aniqlab farmakologik faolligi yuqori, toksikologik jihatdan kam zararli bo'lgan preparatlar yaratish bo'yicha dunyoning yetakchi ilmiy markazlarida tadqiqotlar bajarilmoqda. Bunga sabab bisiklik xinazolin-4-on va ularning xosilalari yuqori biologik faollikka egaligi xamda tibbiyotda og'riq qoldiruvchi, yallig'lanishga qarshi va saratonga qarshi faollikga ega bo'lgan muxim organik birikmalarning mavjudligidir. Bundan tashqari qishloq xo'jaligida fungisid, pestisid, insektisid, o'simliklar o'sishini

faollashtiruvchi stimulyatorlar, kimyo sanoatida turli xil polimerlar hamda suniy tolalar sintez qilishda monomerlar, choklovchi agentlar olishda xom-ashyo sifatida, qo'llanilayotganligi bilan izohlash mumkin [6-12]. Avvalgi tadqiqotlarimizda chorvachilikda antigelmint vosita sifatida qo'llash mumkin bo'lgan 3(H)-xiazolin-4-on sintezining optimal sharoitlari va texnologiyasi haqida ma'lumotlar keltirilgan. Ushbu tadqiqot ishida yuqori biologik faollikni namoyon etgan va muhim oraliq modda hisoblanadigan 2-metil-3(H)-6-nitro-xiazolin-4-on birikmasi sintezining qulay sharoitlari Boks Uilson usuli yordamida olingan natijalar tahlili keltirilgan. Tadqiqotni davom ettirib, 2-metil-3(H)-6-nitroxiazolin-4-onni sintez qilishda, 2-metil-3(H)-xiazolin-4-onni nitrolovchi aralashma ishtirokida sintez qilindi. Nitrolovchi 500 ml kislotaga chidamli, qaytar sovutgich va mexanik aralastirgich bilan jihozlangan to'rt og'izli kolbada o'tkazildi. Nitrolovchi aralashma sifatida nitrat kislotasi ($\rho=1,65 \text{ g/sm}^3$) va konsentrlangan sulfat kislotasi ($\rho=1,835 \text{ g/sm}^3$) ishlatilgan. 2-metil-3(H)-6-nitroxiazolin-4-on sintezi va reaksiya jarayonining borishi adabiyotda keltirilgan usullarga muvofiq amalga oshirildi [13-14]. Reaksiya aralashmasi muzli suvli stakanga quyiladi va 6 soatdan keyin cho'kma filtrlanadi. Sintezlangan birikmaning hosil bo'lishi va tozaligi Silufol UV-254 qog'ozida YuQX usulida aniqlangan va etil spirtida qayta kristallangan. Natijada 3(H)-2-metil-6-nitroxiazolin-4-on 87,4% unum bilan sintezlandi. Reaksiya tenglamasi va mexanizmining borishi quyidagicha taklif qilindi (1-rasm).

1-rasm. 2-metil-3(H)-xiazolin-4-onni nitrolovchi reaksiyasi

Tahlillar va natijalar

Sintez qilingan IQ-spektri yordamida 3(H)-2-metil-6-nitroxiazolin-4-onning valent tebranishlari aniqlanganda birikma tarkibida 4-holatda joylashgan C=O guruhining valent tebranishi 1640 sm^{-1} sohada, 3-holatda joylashgan NH guruhi 3367 sm^{-1} sohada, C=N guruhi 1598 sm^{-1} , CH₃ guruhi 3054 sm^{-1} va C-N guruhi 1467 sm^{-1} sohada, aromatik halqadagi C-NO₂ bog'ining valent tebranishlari esa 1514 sm^{-1} sohalarda namoyon bo'lishi kuzatildi.

Sintez qilingan 3(H)-2-metil-6-nitroxiazolin-4-onning tuzilishi ¹H, YaMR spektri usuli yordamida tahlil qilindi. Bunda kuchsiz sohada aromatik H-2 protoni qiymati 8.25 m.u. sohada bir-protonli singlet ko'rinishidagi kimyoviy siljish namoyon bo'ladi. H-5 protoni qiymati 8.67

m.u. sohada bir-protonli duplet duplet ($J_1=0.38, J_2=2.66 \text{ Gs}$) ko'rinishidagi kimyoviy siljish va H-7 protoni qiymati 8.25 m.u. sohada bir-protonli duplet duplet ($J_1=2.37, J_2=8.5 \text{ Gs}$) ko'rinishida, hamda H-8 protoni qiymati 7.9 m.u. sohalarda bir-protonli duplet ($J_1=0.42 \text{ Gs}$) ko'rinishida kimyoviy siljishlar namoyon bo'lishi, kuchli sohada metil guruhi protonlar qiymati 2.05 m.u. sohada uch protonli singlet ko'rinishidagi kimyoviy siljishni hamda H-6 holatdagi protonning tegishli sohada signallari namoyon bo'lmaganligi 3(H)-2-metil-6-nitroxiazolin-4-onning tuzilishini tasdiqlaydi. Sintez qilingan birikmaning IQ spektrlari Perkin-Elmer firmasining IQ-Fure Sistema 2000 spektrometrida KBr li tabletkalarda, YaMR ¹H-spektrlari ishchi chastotasi 600 MGs bo'lgan Jeol-600 uskunalarida (ichki standart GMDS, δ -shkalasi) deuterillangan CD₃COOD eritmasida olindi.

Tadqiqot obekti hisoblangan 2-metil-3(H)-6-nitroxiazolin-4-on ustida o'tkazilgan biologik tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ushbu birikma *Fusarium oxysporum* Schrf. *Vasinfestum* Bilai ga qarshi yuqori fungisidlik faollikni namoyon etganligi sababli, ushbu birikmani miqdoriy unumlarda sintez qilish va reaksiya jarayonini chuqurroq o'rganish maqsadida bir faktorli tajribalar o'tkazildi. Bunda bir qator omillarning reaksiya jarayoniga ta'sirini sifat va miqdoriy baholash uchun uning matematik modeli yaratildi hamda Boks-Uilson usuli yordamida mahsulotni miqdoriy unumlarda olishning maqbul sharoitlari aniqlandi. Tadqiqot natijalari asosida faktorlar tanlab olindi, matematik model tuzildi va ular uchun asosiy o'zgaruvchanlik darajalari va intervallari aniqlandi. Bunda tadqiqot natijalari asosida quyidagi omillar tanlab olindi. O'zgaruvchanlik darajalari va intervallari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval O'zgaruvchanlik darajalari va intervallari

Ta'sir qiluvchi omillar pog'ona chegaralari	Ta'sir qiluvchi omillar		
	X ₁	X ₂	X ₃
Yuqori pog'ona	35	4	1:2:2.5
O'rta pog'ona	30	3,5	1:2:3
Pastki pog'ona	25	3,0	1:2,5:3
O'lchov birliklari	°C	soat	mol nisbatlar i

X₁-harorat °C, X₂-reaksiya davomiyligi soat, X₃-moddalarning mol nisbati: 2-metil-3(H)-6-nitroxiazolin-4-on, HNO₃, H₂SO₄.

Matritsani rejalashtirish. Olib borilgan tajribalar 2 marta takroriy o'tkazildi. To'liq faktorli tajribalarni rejalashtirish matritsasi va natijalari 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval Rejalashtirish matritsasi va olingan tajriba natijalari

№	Jarayonni kodlash						Y ₁	Y ₂	Y _{oʻr.}
	X ₀	X ₁	X ₂	X ₃	X ₁ X ₃	X ₁ X ₂			
1	+	+	+	-	+	-	78,2	75,0	76,6
2	+	-	-	-	+	+	61,1	62,3	61,7
3	+	+	-	-	-	+	72,4	74,6	73,5
4	+	-	+	-	-	-	63,0	56,3	59,65
5	+	+	+	+	+	+	80,4	76,1	78,25
6	+	-	-	+	+	-	74,0	77,2	75,6
7	+	+	-	+	-	-	76,3	78,5	77,4
8	+	-	+	+	-	+	70,5	66,4	68,45

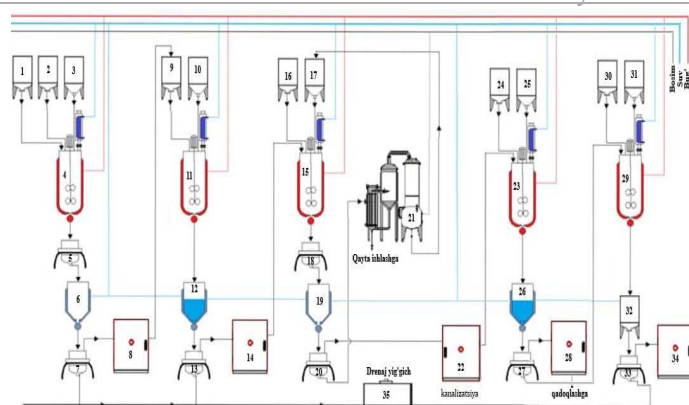
Tajriba natijalariga koʻra, jarayonning matematik modeli hisoblab chiqildi. Statistik tahlil natijalari matematik model adekvatligini va -b₂ koeffisient ahamiyatli ekanligini koʻrsatdi. Natijalar 3-jadvalda keltirilgan.

3-jadval

Statistik tahlil natijalari

№	Y _{oʻr.}	ΔY	ΔY ²	S _i ²	Y _{hb.}	ΔY _i ¹	(ΔY _i) ²
1	76,6	-1,6	2,56	5,12	72,13	-4,47	19,9
2	61,7	0,6	0,36	0,72	63,61	1,91	3,6
3	73,5	1,1	2,21	4,42	73,43	-0,07	0,009
4	59,65	3,35	11,2	22,4	62,31	2,66	7,0
5	78,25	-2,15	4,6	9,2	79,19	0,94	0,88
6	75,6	1,6	2,56	5,12	70,67	-4,93	24,3
7	77,4	1,1	2,21	4,42	80,49	3,09	9,5
8	68,45	-2,05	4,2	8,4	69,37	0,92	0,84
Σ			29,9	59,8			

Dispersiyaning birlamchi ekanligi Koxren kriteriyasi boʻyicha aniqlandi. Soʻngra erkinlik darajalari soni, dispersiyaning oʻrtacha natijadorligi, dispersiyaning va modelning adekvatligi, regressiya koeffisientlari qiymatlari hisoblandi. Shunday qilib, optimallashtirish asosida reaksiyaga taʼsir etuvchi asosiy omillar, reaksiya harorati X₁+4,91 va boshlangʻich moddalarning miqdoriy nisbati X₃+3,53 sezilarli taʼsir koʻrsatadi. Reaksiyaning borishiga taʼsir etuvchi omillar quyidagi tartibda joylashadi: X₁>X₃>X₂. Olib borilgan tajriba natijalari shuni koʻrsatdiki, beshinchi tajriba uchun tanlangan sharoitlar muqobil ekanligi aniqlandi. Bunda harorat – 35°C; Reaksiya davomiyligi 4 soat, Moddalarning mol nisbati - 1:2,5:3 ekanligi aniqlandi. Natijada 2-metil-3(H)-6-nitroxinazolin-4-onning sintezining qulay sharoitlarini aniqlash asosida ishlab chiqarishning texnologik blok-sxemasi quyidagicha taklif etildi (2-rasm).

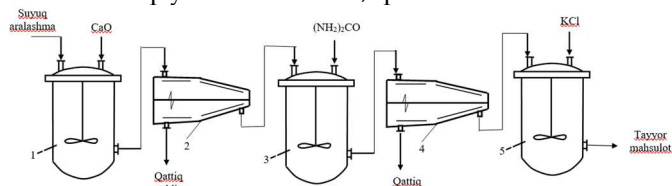

2-rasm. 2-metil-3(H)-6-nitroxinazolin-4-on olish texnologik sxemasi

1,2,9,16,24-bunkerlar; 3,19,17,25,31- oʻlchagichlar; 4,11,15,23,29- shisha reaktorlar; 5,7,13,18,20,27,33- nutch filtrlar; 6,12,19,26- sovutish uchun sigʻimlar; 8,14,22,28,34- quritish pechlari; 21- vakuumli sirkulyasion bugʻlatish apparati; 35- drenaj yigʻgich.

Tadqiqotning obekti hisoblangan 2-metil-3(H)-6-nitroxinazolin-4-on substansiyasini olishning prinsipial apparat-texnologik sxemasi 2-rasmda keltirilgan. Unga koʻra, aralashtirgich va termometr bilan jihozlangan R-11 shishali reaktorga M-10 oʻlchagichdan 1:3 nisbatlarda 2-aminobenzamid ($\rho=1,13 \text{ g/sm}^3$) va B-9 bunkerdan sirka kislotasi solinadi. Reaksiyon aralashma doimiy aralashtirilgan holda 4 soat davomida organik kislotaning qaynash haroratida qizdiriladi. Reaksiyon aralashma 4 soatdan soʻng muzli suv bilan toʻldirilgan E-12 sigʻimga quyiladi va 3-4 soat xona haroratida qoldiriladi. Tushgan choʻkma E-12 sigʻimdan F-13 nutch-filtri yordamida filtrlab olinadi va suvda yuvilib, QP-14 quritish pechida 55-60°C haroratda namlik darajasi 1,5% boʻlgunga qadar quritiladi. Shundan soʻng olingan texnik xinazolin-4-on, R-15 shishali reaktorga solinadi va M-17 oʻlchagichdan 50% li etil spirt solinib toʻliq erib ketgunga qadar qizdiriladi, soʻngra reaksiyon aralashmaga B-16 bunkerdan 0,2 kg faollangan koʻmir solib qizdiriladi. Reaksiyon aralashma qaynoq holatda F-18 nutch-filtrida filtrlanadi va E-19 sigʻimda 8 soat davomida choʻkma tushish uchun qoldiriladi. Tushgan 2-metil-3(H)-xinazolin-4-on choʻkmasi F-20 nutch-filtri yordamida filtrlab olinadi. Filtrat spirtni VSA-21 ga vakuumli sirkulyasion haydash apparatiga yuboriladi. Substansiyani quritish uchun QP-20 quritish pechida namlik miqdori 1,5% dan yuqori boʻlmagan miqdorda quritiladi va mahsulot miqdoriy unumlarda ajratib olinadi. Quritilgan mahsulot hajmi 25 l boʻlgan koʻp funksiyali kimyoviy reaktorga 2-jadval 5-reaksiyada keltirilgan nisbatlarda konsentrlangan sulfat kislotasi solinadi. Soʻngra 2-metil-3(H)-xinazolin-4-on boʻlib-boʻlib 25-30 daqiqada davomida, xona haroratida (20-25°C), doimiy aralashtirib turgan holda kiritib boriladi. Belgilangan miqdordagi 2-metil-3(H)-xinazolin-4-on reaksiyon muhitga kiritilgach, yana 30-35 daqiqada mobaynida aralashtiriladi. Soʻngra reaktorga mos qiymatlarda oʻlchab olingan

nitrolovchi aralashma quyiladi. Jarayon 10-15°C haroratda 1 soat davomida olib boriladi. Bu vaqtda nitrolovchi aralashma reaktorga to'liq quyib bo'linadi. So'ngra reaksiyon aralashma harorati asta-sekinlik bilan 30-35°C gacha ko'tariladi va ayni shu haroratda yana 2 soat mobaynida aralashtirish davom etadi. So'ngra hosil bo'lgan reaksiyon aralashma 50 l hajmdagi muzli suvga quyiladi. Idish tubiga sariq rangli cho'kma tushadi. Cho'kma nutch-filtr yordamida ajratib olinadi, suv bilan yuviladi va quritish shkafida quritiladi. Natijada yuqori unumlarda texnik 2-metil-3(H)-6-nitroksiazolin-4-on olinadi. Texnik mahsulot etil spirtining 30% li suvli eritmasidan qayta kristallanadi, quritiladi.

3-rasm. Murakab tarkibli NK suyuq o'g'itini olish texnologik sxemasi.

1,3,5- reaktor (aralashtirgich); 2,4 - sentrifuga (ajratkich).

Fusarium oxysporum Schr f. *Vasinfectum* Bilal ga qarshi yuqori fungisidlik faollikni namoyon etgan 2-metil-3(H)-6-nitroksiazolin-4-on olish jarayonida nitrolovchi aralashmadan foydalanganda ko'p miqdorda hosil

bo'ladigan reaksiyon suyuq aralashmaga dastlab, sulfat ionlari miqdorini kamaytirish maqsadida kuydirilgan ohak ishtirokida ishlov berildi. Hosil bo'lgan eritmaga karbamid qo'shish orqali, uning $pH=7-8$ ga keltirildi. So'ngra hosil bo'lgan cho'kma ajratib olindi. Natijada eritmada NH_4^+ va NO_3^- miqdori oshirildi. Murakkab tarkibli NK nisbatlari = 1:0,5 bo'lguncha KCl o'g'iti qo'shildi.

Xulosa

Olib borilgan tadqiqotlar asosida 2-metil-3(H)-6-nitroksiazolin-4-on birikmasini sintez qilish uchun jarayonga va mahsulot unumiga asosiy ta'sir etuvchi omillar, boshlang'ich moddalar nisbati, harorat va reaksiya davomiyliklarining ta'siri o'rganildi hamda mahsulot unumiga asosiy ta'sir etuvchi omillar quyidagicha $X_1 > X_3 > X_2$ ekanligi matematik rejalashtirish usuli yordamida aniqlandi. Natijada 2-metil-3(H)-6-nitroksiazolin-4-on birikmasini 87,0 % dan kam bo'lmagan unumlarda hamda birikma tarkibidagi 2-metil-3(H)-6-nitroksiazolin-4-on miqdori esa 96,0 % dan kam bo'lmagan miqdorlarda sintez qilish usuli ishlab chiqildi hamda Natijada eritmada NH_4^+ va NO_3^- miqdori oshirildi. Murakkab tarkibli NK nisbatlari = 1:05 bo'lguncha KCl o'g'iti qo'shildi va chiqindisiz texnologik blok-sxemasi taklif etildi. Sintez qilingan birikmaning tuzilishi IQ, ^1H YaMR spektroskopiya usuli yordamida isbotlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yaser A. El-Badry, Mahr A. El-Hashash, Khalil Al-Ali. Synthesis of bioactive quinazolin-4(3H)-one derivatives via microwave activation tailored by phase-transfer catalysis. *Acta Pharm.* 70 (2020) 161–178 pp. <https://doi.org/10.2478/acph-2020-0001>
2. Toosi, M.R., Pordel, M. & Bozorgmehr, M.R. Synthesis of Heterocyclic Systems 3H-furo[2,3-b]imidazo[4,5-f]quinolines and 3H-furo[2,3-b]pyrazolo[4,3-f]quinolines as New Antibacterial Agents. *Pharm. Chem. J.* 56, 206-214 (2022). <https://doi.org/10.1007/s11094-022-02622-1>
3. Khalida Al-Azawi. Synthesis, Characterization and Antioxidant Studies of Quinazolin Derivatives. *Oriental Journal of Chemistry.* 05 Feb 2016. DOI: <http://dx.doi.org/10.13005/ojc/320166>
4. David S.A. Haneen, Rasha S. Gouhar, Heba E. Hashem, Ahmed S. A. Youssef (2019). Synthesis and reactions of 4H-3,1-benzoxazin-4-one derivative bearing pyrazolyl moiety as antimicrobial and antioxidant agents. *Synthetic Communications*, 1. DOI: <https://doi.org/10.5155/eurjchem.3.4.437-441.677>
5. Maria de Fatima Pereira, Valérie Thiéry, Thierry Besson. Synthesis of Novel 2,3-Substituted Quinazolin-4-ones by Condensation of Alkyl or Aromatic Diamines with 5-(N-Arylimino)-4-chloro-5H-1,2,3-dithiazoles. May 2007. *Tetrahedron* 63(4): 847-854 pp. DOI:10.1016/j.tet.2006.11.028
6. Seema R Pathak, Vineet Malhotra, Rajendra Nath, Kripa Shanker. Synthesis and antihypertensive activity of novel quinazolin-4(3H)-one derivatives. *Central Nervous System Agents in Medicinal Chemistry.* Volume 14, Issue 1, 2014. 34-38 pp. DOI: 10.2174/1871524914666140825144729
7. Feyzi Sinan Tokali. Synthesis and Structural Characterization of Novel 2-Aminomethyl Quinazolin-4(3H)-ones as Organic Building Blocks. *Research Articles.* Vol. 26 Issue: 6, 1117-1130 pp. 31.12.2022. <https://doi.org/10.16984/saufenbilder.1085086>
8. Aisha Youssif Hassan Helali, Marwa Taha Mostafa Sarg, Makarem Mohamed Said Koraa, Mona Said Fathy El-Zoghbi. Utility of 2-Methyl-quinazolin-4(3H)-one in the Synthesis of Heterocyclic Compounds with Anticancer Activity. *Open Journal of Medicinal Chemistry*, 2014, 4, 12-37 pp. <http://dx.doi.org/10.4236/ojmc.2014.41002>
9. Lawaniya, Y. K., & Goyal, P. K. (2022). Synthesis of Novel Quinazolin-4-one hybrids as potential antimicrobial agents. *International Journal of Health Sciences*, 6(S2), pp. 6042-6054. <https://doi.org/10.53730/ijhs.v6nS2.6573>
10. Majida Haseeb Mahmood, Maher Abdulrazzaq Mohammed Alta'yy, Rand Arshad Saad Al-Din Al-Nuaimi.

Spectroscopic, synthesis studies and evaluation of the biological activity of some new-3-(2hydroxy benzylidene) amino)-2-phenyl quinazolin-4(3H)- one Schiff base complexes. Iraqi National Journal of Chemistry 2023; 23 (1). 41-69 pp.

11. Cong T. Nguyen, Quang T. Nguyen, Phuc H. Dao, Thuan L. Nguyen, Phuong T. Nguyen, Hung H. Nguyen, "Synthesis and Cytotoxic Activity against K562 and MCF7 Cell Lines of Some N-(5-Arylidene-4-oxo-2-thioxothiazolidin-3-yl)-2-((4-oxo-3-phenyl-3,4-dihydroquinazoline-2-yl) thio) acetamide Compounds", Journal of Chemistry, vol. 2019, Article ID 1492316, 8 pages, 2019. <https://doi.org/10.1155/2019/1492316>

12. Dan Wang & Feng Gao. Quinazoline derivatives: synthesis and bioactivities. Chemistry Central Journal volume 7, Article number: 95 (2013).

13. Mirjalol Ziyadullaev, Rikhsiboy Karimov, Asqar Abdurazakhov, Asqar Parmanov, Sobirdjan Sasmakov, Jaloliddin Abdurakhmanov, Farkhod Eshboev, and Shakhnoz Azimova. Synthesis of 6-substituted 3(H)-quinazolin-4-ones and their antimicrobial activity. June 2023. Pharmaceutical Chemistry Journal 57(12). DOI:10.1007/s11094-023-02892-3

14. Ziyadullaev M.E., Karimov R.K., Zukhurova G.V., Abdurazakov A.Sh., Sagdullaev Sh.Sh. Optimizatsiya protsessa sinteza 6-nitro-3,4-digidroksinazalin-4-ona. [Synthesis optimization of 6-nitro-3,4-dihydroquinazolin-4-one]. Izv. Vyssh. Uchebn. Zaved. Khim. Khim. Tekhnol. 2020, vol. 63, no. 7, pp. 48-53. <https://doi.org/10.6060/ivkkt.20206307.6145>.

Salix nigra(qorator) o'simligi po'slog'i ekstraktini toksik fermentlar faolligiga ta'siri.	
M.Abdullayev, G'.Siddiqov, G'.Doliyev, G'.Mamajanov.....	86
Piroliz chiqindisi tar-mahsulotidan polisiklik aromatik uglevodorodlarni ajratib olish.	
Sh.Nuraliyev, S.Nurmonov.....	90
Gazlarni aminli tozalash jarayonida qo'llaniluvchi ko'pik so'ndirgichlar.	
M.Maxmudov, B.Ramazonov.....	94
Химизм формилирования ацетилена В Бутин-2-диол-1,4.	
Ш.Икболов, Х.Кадиров.....	99
2-metil-3(h)-6-nitroxinazolin-4-onni sintez qilishning maqbul sharoitlarini aniqlash.	
M.Ziyadullayev, P.G'aniyev, R.Karimov, J.Xolmurodov.....	104
Astragalus stenocystis o'simligining efir moylari tarkibi.	
F.Saidjonova, Sh.Sulaymonov, G'.Mamajanov.....	110
Получения органобентонитов на основе хитозана <i>apis mellifera</i> и местного бентонитого глин.	
A.Хайдаров, Г.Ихтиярова.....	113
Получение и исследование структурных характеристик полиэлектролитных комплексов на основе карбоксиметилнулина.	
Г.Ганиева, Д.Хамдамова, А.Хусенов, Г.Рахманбердиев.....	118
Polikarboksilat plastifikatori sintezi va uning sement xamiri oquvchanligiga ta'siri.	
A.Djalilov, E.Sottiqulov, M.Karimov.....	122
Sulfanilamid va uning hosilalari biologik faolligining tadqiqi.	
Z.Qalandarova, B.Ramazonov.....	126
Salitsil kislota va uning biologik faol hosilalarining tadqiqi.	
Sh.Usmonova, B.Ramazonov.....	130
Gazlarni aminli tozalash jarayonida qo'llaniluvchi ko'pik so'ndirgichlar.	
M.Maxmudov, B.Ramazonov.....	134

BIOLOGIYA FANLARI

03.00.00 - БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

BIOLOGICAL SCIENCES

Aydar-Arnasoy ko'llar tizimi zooplanktonlarining sifat va miqdor ko'rsatkichlari.	
J.Sobirov, S.Namozov, H.Abdinazarov, M.Madumarov.....	139
Scapholeberis mucronata (cladocera, daphnidae) turi ko'payish va rivojlanishini tahlili.	
S.Madumarova.....	146
Surxondaryo viloyati janubiy tumanlari tut plantatsiyalarining nematodalari.	
M.Yaxshiboyeva, A.Bekmurodov.....	151
G'o'za navlarining optimal va tuzli stress sharoitidagi morfo-biologik xususiyatlarni baholash.	
A.Mamajanov, M.Darmanov, N.Xusenov, I.Normamatov, R.Muxammadaliyev, S.Narmatov.....	154
Tariq o'simligidan ajratilgan arpaning sariq pakanalik virusi T-UZB2 izolyati oqsil qobig'i aminokislota ketma-ketligining qiyosiy tahlili.	
T.Maxmudov, Z.Qodirova.....	159
Pustirnik (<i>Leonurus turkestanicus</i>) ekstraktini aorta preparati qisqarish faolligiga ta'siri.	
Sh.Ismailova, S.Omonturdiyev, D.Inomjanov, I.Abdullaev, U.Gayibov, M.Mamajanov.....	164
Mirzacho'l sharoitida yetishtirilgan <i>geranium sanguineum</i> ning fitokimyoviy tarkibi.	
O'.G'ofurova, T.Maxkamov.....	168
Tritikale navlarining suvni saqlash xususiyatini mahsuldorlikka ta'siri.	
S.O'roqov, D.Xadjayev, M.Usmanova.....	174
Andijon viloyati sharoitida <i>diaspidiotus salicis</i> (lupo, 1953)ning tarqalishi va molekulyar identifikatsiyasi.	
O.Sobirov, M.Xafizddinov, D.Saidjaxonova, I.Isaqov, O.Zokirov.....	180
Surxondaryo viloyati mevali bog'lari nematodalar faunasining ekologik tahlili.	
A.Bekmurodov, M.Ergasheva, D.Voxidova.....	185
Dorivor <i>helichrysum maracandicum</i> turining tarqalish areallarini bioiqlimiy modellashtirish va ekoregional tahlili.	
G.Boyatova, D.Dehqonov.....	188
Assessment of the impact of aidarkul-tuzkan-arnasay technogenic facility on Groundwater resources.	
M.Pozilov, D.Kurbanova.....	196
Astragal turkumi ayrim turlarining dorivorlik xususiyatlari va xalq xo'jaligidagi ahamiyati.	
Sh.Doniyorova.....	200
<i>Streptomyces</i> avlodiga mansub aktinomisetlarni ajratib olish, o'stirish sharoitlari va morfologik kultural xususiyatlarini tavsiflash.	